

Okolí Příbora ve střední době kamenné

Jan Diviš

Pozdně paleolitické tradice v širším okolí Příbora

Přestože osídlení Moravy v průběhu pozdního paleolitu bylo podle současných vědeckých poznatků velmi řídké, bylo v širším okolí Příbora a Kopřivnice objeveno nejvíce lokalit právě z tohoto období. Výsledkem dlouhodobých archeologických průzkumů, které provádí autor tohoto příspěvku již přes 35 let, je mimo jiné objevení 14 pozdně paleolitických stanic. Tyto lokality jsou doloženy více než 1000 kusy kamenných nástrojů získaných povrchovými sběry, naleziště se nacházejí převážně v prostoru mezi Příborem, Kopřivnicí a Libhoštěm. Nasbírané bohaté kolekce kamenných štípaných nástrojů svědčí o působení těchto lovců v blízkosti Borovce, říčky Sedlničky, Závišic, Libhoště, Prchalova, Hájova, příborského Orinoka, Klokočova, u tzv. Janského sloupu a severozápadně od Kopřivnice. Základní surovinou souborů štípané kamenné industrie na všech z pozdně paleolitických lokalitách je baltický pazourek. Výjimkou je dominantní zastoupení silicifikovaného rohovce, jako domácí suroviny na lokalitě v Klokočově. Ten jsem vedle jiných druhů rohovců zaznamenal i na většině ostatních „příborských“ lokalit. V menší míře byl k výrobě nástrojů používán křemenec, také silicifikovaný prachový jílovec, opět z domácích zdrojů, podobně jako křemen a křišťál. Vzácněji má na některých lokalitách zastoupení radiolarit, opál, chalcedon a jiné suroviny.

Společným a neodmyslitelným rysem vyhledané kamenné štípané industrie z těchto archeologických lokalit jsou drobné tvary téměř u všech typů nástrojů, jader, čepelí a úštěpů. Na drtivě většině drobných úštěpů lze zpozorovat místní retuše, které by mohly u některých těchto artefaktů signalizovat i jejich zařazení mezi třídu nástrojů. Typy všech nástrojů jsou upraveny na drobnějších úštěpech nebo čepelích.

Po statistickém vyhodnocení nástrojů pozdního paleolitu ze všech příborských a kopřivnických archeologických lokalit jako jednoho komplexu lze konstatovat, že příznačnou a převažující skupinou jsou úštěpová škrabadla a mikroškrabadla (30 %). Tato jsou často zhotovená na drobných krátkých a širokých úštěpech. Mají svoji analogii v „tišnovienu“ a polském „tarnowienu“. Čepelová škrabadla se téměř nevyskytují. Podíl rydel, převážně hranových je výrazně nižší, stejně tak různě upravených čepelí a nožů (15 %). Nebohaté je i zastoupení čepelí s otupeným bokem a vrtáků. Zvláštností pozdně paleolitické industrie z Příbora a Kopřivnice je hojné zastoupení různých drobných čepelových a úštěpových hrotů (20 %), mnohdy jen částečně retušovaných. Vzácněji byly zaznamenány i hroty s řapem nebo s vrubem (fota č. 1 : 13, 14). Přítomnost retušovaných mikročepelí

(10 %), často s tendencí ke geometrickým tvarům a výskyt geometrických mikrolitů, dokumentuje nástup nových mezolitických prvků v pozdně paleolitické industrii. Naopak přetrvávání starších tradic se promítá do několika doložených případů mladopaleolitických nástrojů s jemnou úpravou druhotnou retuší v pozdním paleolitu nebo i mezolitu. Tyto nástroje plnily stejnou nebo podobnou funkci jako v epochách či kulturách daleko starších (škrabadla, hroty i jiné nástroje). Charakter kamenné industrie z širšího okolí Příbora z hlediska morfologického, mnohdy i surovinového zřetelně koresponduje se soubory industrií ze Záblatí při polské hranici a z Tišnova - „Dřínová“. Do statistického vyhodnocení industrie pozdního paleolitu nebyla zahrnuta štípaná industrie z jedné lokality od Libhoště. Odtud pocházející industrie byla zařazená objevitelem této lokality J. Fryčem do mezolitu, rovněž pak i ojedinělé mikrolitické nástroje ze zaniklé tvrzky v Lubině (Orinoko). Mikrolity z těchto lokalit zařadil dr. Emanuel Grepl k pokročilejším fázím pozdního (závěrečného) paleolitu, zejména k těm industriím jako jsou industrie z Hranic, Tišnova a Záblatí (Informační zpravodaj členů sm. pobočky čs. společnosti archeologické při ČSAV - březen 1991, *Paleolitické osídlení okresu Nový Jičín*, str. 10 a 11 obr. VI.).

Fota č. 1 vybraných štípaných artefaktů z pozdního paleolitu (širší okolí Příbora, Prchalov : 1 – 4, 27 – 29, Závísice - Sever : 5 – 6, Libhošť – Silnice 2 : 7, Příbor - Janský sloup : 8 – 10, 18 – 25, Borovec : 11 a 17, Lubina – Vodárna : 12, Kopřivnice 2 : 13 – 16, Libhošť – Benzínka: 30). Drobné hroty a mikrohroty : 1 – 5, 7, 12 - 15, čepelový hrot : 19, mikrorydlo : 6, mikročepelky : 8 – 9, 11, čepel s otupeným bokem : 16, 18, 27 – 28, mikroškrabadlo : 10, úštěpová a okrouhlá škrabadla : 17, 20 – 26, škrabadlo z jádra: 30, jádérko : 29.

Domnívám se, že uvedenou „příborskou a kopřivnickou“ industrii je možné zařadit do mladší fáze pozdně paleolitické éry, bezprostředně navazující na závěrečný paleolit - mezolit. Existenci 14 loveckých stanic v širším okolí Příbora dosvědčují nejen získané početné soubory kamenných štípaných nástrojů a jader, ale i zjištěné připálené sílexy na všech lokalitách.

Na Moravě rozlišujeme 4 výraznější skupiny pozdně paleolitické industrie. První skupinu představuje tzv. epimagdalénien, na Moravě jsou to především nálezy z jeskyně Kůlna u Sloupu, kde vedle krátkých až kruhových škrabadel byl zjištěn velký počet miniaturních čepelek s otupeným bokem. Jiný druh pozdně paleolitické industrie byl vykopán K. J. Maškou v jeskyni Šipka u Štramberka. Nepatrná kolekce obsahovala obloukovitě otupené nožíky. Lze je přiřadit ke skupině zvané "Federmesser", která je rozšířená v Německu a doložená na několika místech v severozápadních Čechách. Třetí druh industrie z tohoto období se liší od již uvedených především nedostatkem čepelek s otupeným bokem. Převážně se jedná o kamennou industrii získanou z povrchových sběrů. Do této skupiny patří i nálezy z okolí Kopřivnice a Příbora. Podle nejbohatšího moravského naleziště z Tišnova byl tento druh industrie pozdního paleolitu pojmenován na "tišnovien" (J. Svoboda – 1991). Soubory této štípané industrie lze včlenit do okruhu tzv. ostroměřské skupiny. Čtvrtou skupinou je kolekce nástrojů ze Záblatí při polské hranici s výskytem řapovitých hrotů, které jsou příznačné pro swiderskou kulturu v Polsku.

Mezolit

Střední doba kamenná pojmenovaná též výstižněji jako konečný paleolit (5 až 8 tisíc let př. n. l.) vyplňuje dobu bezprostředně předcházející přijetí zemědělství a chovu dobytka. Změna přírodních podmínek (především oteplení i souvislé zalesnění krajiny), způsobila ústup nebo vymizení velké lovné zvěře. V mezolitu je již bezpečně doloženo ochočení prvního zvířete - psa. K výrobě nástrojů bylo používáno především domácích surovin. Mezi nástroji jsou škrabadla, retušované čepelky, rydla vrtáky a zejména drobotvaré nástroje, tzv. mikrolity geometrických tvarů (trojúhelníky, lichoběžníky apod.). Z mikrolitů podobných tvarů bylo možno sestavit různé nástroje (harpuny, šípky a pod.). To již znamenalo skutečný technologický pokrok. Při poškození se nezničil celý nástroj, ale jen jeho část, která byla snadno vyměnitelná. Nejpoužívanější zbraní byl luk a šíp.

Příborsko i v dávné minulosti mělo dostatek potoků i říček vhodných pro rybolov, neméně příznivé podmínky se nabízely i pro lov zvěře. K poznání, že okolí Příbora bylo relativně hustě osídleno pravěkými lovci, rybáři a sběrači ve střední době kamenné, dospěl autor tohoto příspěvku již před více než 30 léty, na základě svých objevů. To bezpečně dokládají nálezy kamenné štípané industrie z archeologických lokalit ve Větrkovicích (severozápadně od přehrady), v prostoru jihozápadně od Příbora (Příbor - Statek a Příbor - Bažantnice) a ještě z nověji objevené lokality (východně od Příbora), která byla pojmenovaná objevitelem Příbor - Klenosek. Příborské naleziště Statek je nejbohatším nalezištěm štípané kamenné industrie z konečného paleolitu v Moravskoslezském kraji. Autor tohoto příspěvku se však domnívá, že mezolitická štípaná industrie z této uvedené lokality pochází z mladší fáze střední doby kamenné, než industrie vyhledaná na nově objevené příborské lokalitě - Orinoku. Nejbližší analogii pravěkých nástrojů z Orinoka, a to z hlediska morfologického i surovinového, se jeví nástroje z lokality Klenosek (obr. 4). Štípaná industrie z posledně jmenovaných lokalit by mohla pocházet z počáteční fáze mezolitu a obsahuje také nástroje i znaky připomínající pozdně paleolitické tradice.

Výřez z mapy se zakreslením mezolitických nalezišť (elipsy s plnou čarou, tečkovaně je vyznačen širší prostor nálezů - u lokalit Bažantnice a Prchalov) a dalších lokalit s nálezy drobnotvaré industrie (elipsy s čárkovanou čarou) v širším okolí Příbora. Lokality: ST – Statek, BA – Bažantnice 1 a 2, KL – Klenosek, OR – Orinoko, PR – Prchalov 1 a 2, JS – Janský sloup, SE - Sedlnička, BO – Borovec, ZAS – Závašice (sever), ZAH – Závašice (hřbitov), ZBA – Za bažantnicí (neolit).*

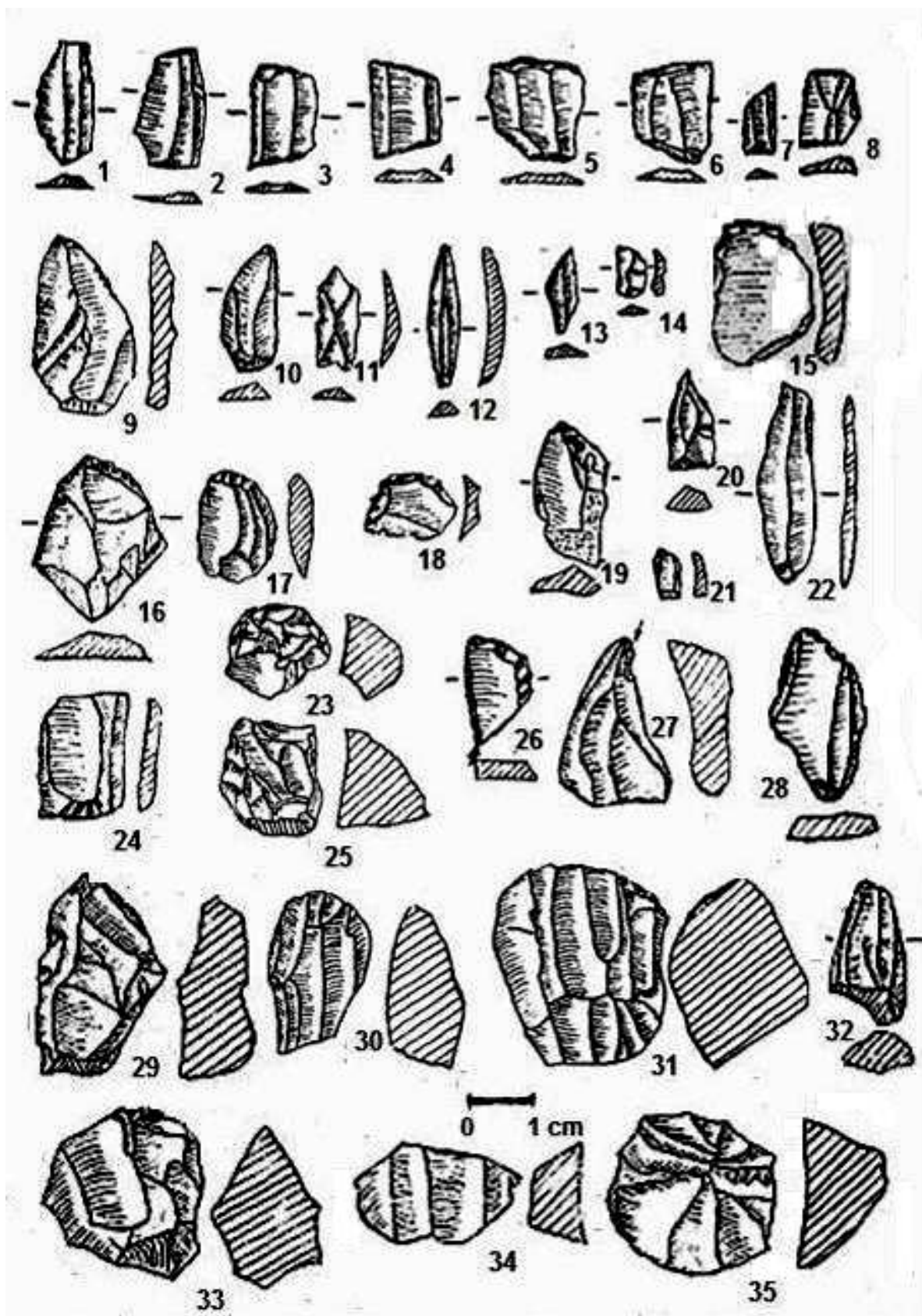
Mezolitická lokalita Příbor – Statek

Tato příborská lokalita je nejvýraznějším nalezištěm štípané kamenné industrie ze střední doby kamenné na severní Moravě a Slezsku. Byla objevena v roce 1975 povrchoвым sběrem, nachází se jihozápadním směrem od města, asi 800 m jižně od bývalého státního statku (odtud vzniklo pojmenování Statek) u „Točny“, na poli kolem malé vyvýšeniny s kótou 294 m nadmořské výšky.

Příznivé terénní podmínky místa zde předurčovaly zřízení stanice pravěkých lovců. Povrch lokality tvoří jílovitá hnědozem s výrazným podílem písčité složky, místy je půda písčitá a právě zde se koncentrovalo nejvíce nálezů štípané kamenné industrie. Pole naleziště se nepatrně zvedá ze všech stran, takže převýšení vrcholu, vzhledem k okrajům lokality činí jen 2 až 5 m. Severní a západní strana pole je ohraničena strmými stěnami dvou žlabů s protékajícími potůčky, které se nedaleko stékají. I v dávné minulosti tyto až pětimetrové strmé svahy mohly sehrát ne bezvýznamnou roli ochrannou před cizími lovci či dravou zvěří. Jihovýchodním směrem je dnes les, zde mohla mít půda při vlhčím klimatu značně bažinatý

charakter. Nejlepší přístup ke stanici mezolitiků mohl být ze strany severovýchodní, to je směrem od dnešního Příbora. Tuto domněnku posilují i nálezy kamenných nástrojů z poměrně úzkého pruhu, snad pravěké stezky těchto lovců, směřující téměř až k současné zastavěné části města (k ulici npor. Loma). Uvedená „stezka“ spojuje lokalitu Příbor - Statek s dalším nalezištěm kamenné štípané industrie se stejným charakterem, pojmenované Příbor - Bažantnice.

Získaný soubor kamenné industrie z naleziště Příbor - Statek vznikl z četných vycházek autora příspěvku povrchovými sběry v letech 1975 až 2009. Čítá asi 570 artefaktů dotčených lidskou rukou, které pocházejí z několika období a kultur, jde tedy o polykulturní lokalitu. Několik desítek artefaktů by mohlo pocházet ze středního nebo i ze starého paleolitu, další skupina vyhledaných nástrojů vykazuje znaky pozdně paleolitické a jiná nepočtená skupina dokonce postpaleolitické (např. torzo sekeromlatu a polotovar sekerky). Přesto se domnívám, že podstatnou a početně nejvýznamnější část nálezů náleží mezolitu. Po separaci několika desítek staropaleolitických, středopaleolitických a pozdně paleolitických předmětů jeví se soubor industrie z této lokality jako poměrně sourodý a obsahuje asi 482 kusů kamenné štípané industrie. Z toho je 211 nástrojů, jader (obr. 1 : 25, 29 - 34) většinou jednopodstavových, včetně mikrolitických velikostí, bylo vyhledáno 44 kusů, retušovaných úštěpů 34, zbytek jsou neretušované čepele, úštěpy často s místními retušemi a odpad (připálené sílexy, úštěpy z hrany jádra, rydlové odštěpy, mikrorydla, vrchlíky jader a pod.). Většina kamenných nástrojů je bez patiny. Základními složkami surovin souboru je pazourek, daleko menší má zastoupení rohovec, silicifikovaný prachový jílovec, vzácněji radiolarit, křemen, křišťál, opál (1 ks), chalcedon (1 ks) a jiné suroviny.

Obr. 1. Výběr kamenné štípané industrie z lokality Příbor - Statek

(geometrické mikrolity: 1 - 8, drobné hroty a mikrohroty 9 - 13, 19, 28, škrabadla 15 - 18, 23 a 35, kombinace škrabadlo - rydlo 26, retušované čepelky 14, 22 a 24, vrtáčky 20 a 21, rydlo 27, jádra 25, 29 - 34)

Z celkového počtu nástrojů tvoří dominantní skupinu škrabadla - 47 kusů (obr. 1 : 15 – 18, 23 a 35) i v kombinacích (obr. 1 : 26) Tyto nástroje jsou převážně drobných až mikrolitických velikostí, naprosto převažují krátké tvary na úštěpech nebo na zlomcích čepelí, prakticky scházejí čepelová škrabadla (těch kolekce obsahuje jen 3 kusy). Retušovaných čepelí (obr. 1 : 22) a nožů bylo napočítáno 44. Mezolitickou industrii z lokality Příbor - Statek nejlépe dokumentují retušované mikročepelky – 16 ks (obr. 1 : 14 a 24) a geometrické mikrolity (obr. 1 : 1 - 8), trapézy, trojúhelníky (hrůtky), pravoúhelníky. Třetí nejhojnější skupinou nástrojů jsou v počtu 44 kusů rydla (obr.1 :27) a rydla mikrolitických tvarů. Početnější zastoupení mají na 4. místě drobné hroty a mikrohroty (obr. 1 : 9 - 13, 9, 28) - 33 kusů. Jedna varianta drobných čepelových a úštěpových hrotů věrohodně koresponduje s hroty stejných typů pozdně paleolitických stanic u Kopřivnice a Jánského sloupu. Z dalších typů nástrojů byly nalezeny drobné až miniaturní vrtáčky – 14 ks (obr. 1 : 20 a 21), nože se strmou retuší a poměrně málo čepelek s otupeným bokem. Dva kamenné retušéry kulovitěho tvaru uzavírají výčet nástrojů.

Značný počet jader signalizující existenci „pravěké dílny“ a také četné připálené sílexy (10 ks) prokazují trvalejší osídlení prostoru tohoto příborského archeologického naleziště. Na lokalitě bylo nalezeno také torzo zachovalého zdobeného kostěného předmětu (viz foto č. 3). Jeho původ by mohl souviset s pravěkým osídlením těchto míst. Vzorek z tohoto předmětu by mohl být vhodný pro určení stáří přítomné industrie radiokarbonovou metodou!

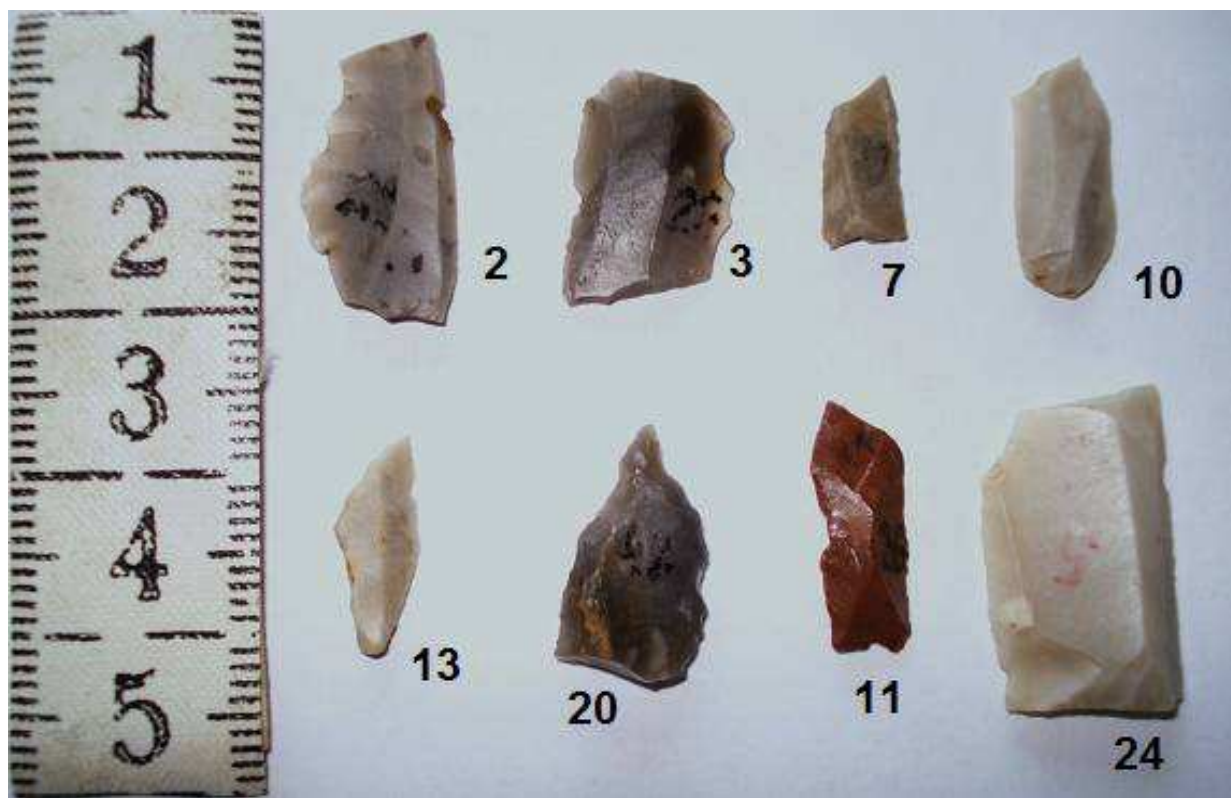

Foto č. 2. Výběr štípaných nástrojů z lokality Statek, označení nástrojů se shoduje s označením nákrešů z předešlého obrázku (kromě č. 10)

Foto č. 3. Část zdobného kostěného předmět

ARTEFAKTY	POČET	%
ŠKRABADLA (Z TOHO 2 ČEPELOVÁ)	40	18,8
MIKROŠKRABADLA	10	4,7
RYDLA (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	44	20,7
HROTY	21	9,9
MIKROHROTY VČETNĚ TROJÚHELNÍKOVÝCH TVARŮ	12	5,6
RETUŠOVANÉ ČEPELE A NOŽE	42	19,7
ČEPELKY S OTUPENÝM BOKEM	*2	0,9
MIKROČEPELKY	16	7,5
VRTÁKY (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	14	6,6
GEOMETRICKÉ MIKROLITY - TRAPÉZKY	8	3,7
KOMBINACE (ŠKRABADLO - RYDLO)	2	0,9
RETUŠERY	2	0,9
NÁSTROJE CELKEM	213	100(44,2)
JÁDRA A MIKROJÁDRA	44	9,1
RETUŠOVANÉ ÚŠTĚPY	34	7
PŘEPÁLENÉ SILEXY	10	2,1
ZLOMKY ČEPELÍ, ÚŠTĚPY I S MÍSTNÍMI RETUŠEMI A ODPAD	181	37,6
ARTEFAKTY CELKEM	482	100

*OTUPENÍ SE ALE ČASTO VYSKYTUJE NA DROBNÝCH HROTECH

Nejnápadnějším a všeobecným znakem podstatné části industrie z tohoto naleziště je drobná až mikrolitická velikost většiny nástrojů, čepelí, úštěpů a jader. Dalším znakem je přítomnost geometrických tvarů (trapézy, trojúhelníky, obdélníky apod.). Tendence ke geometrickým tvarům se ostatně projevuje i u retušovaných mikročepelí. Z nástrojů převládají mikroškrabadla a drobná krátká úštěpová, také okrouhlá škrabadla. Nepřehlédnutelný je výskyt drobných čepelových hrotů i hrůtek mikrolitických velikostí. Miniaturní rozměry mají také vrtáčky retušovaná rydlá. Vyjmenované znaky nástrojů mají obdobu s kamennou industrií z ostatních příborských nalezišť ze střední doby kamenné a také s industrií z nejvýznamnější moravské mezolitické stanice - Smolínu, při řece Jihlavě.

Mezolitická lokalita Příbor – Bažantnice

Uvedené naleziště kamenné štípané industrie jsem objevil již v roce 1977. Lokalita se nachází v těsné blízkosti Příbora, jihozápadním směrem od města. Nálezy kamenných artefaktů pocházejí z velké plochy, která se rozkládá asi na 30 ha. Rozložení vyhledané štípané industrie je však značně nerovnoměrné a poněkud komplikované. Počáteční sběry měly původ z místa před bažantnicí (odtud pojmenování lokality, viz plánec lokality Příbor – Bažantnice). Později po dalších výzkumech se „těžiště“ naleziště přesunulo jednak blíže k městu a také asi o 400 m jihovýchodně k místu již zaniklé polní cesty (viz mapa se zakreslením lokalit).

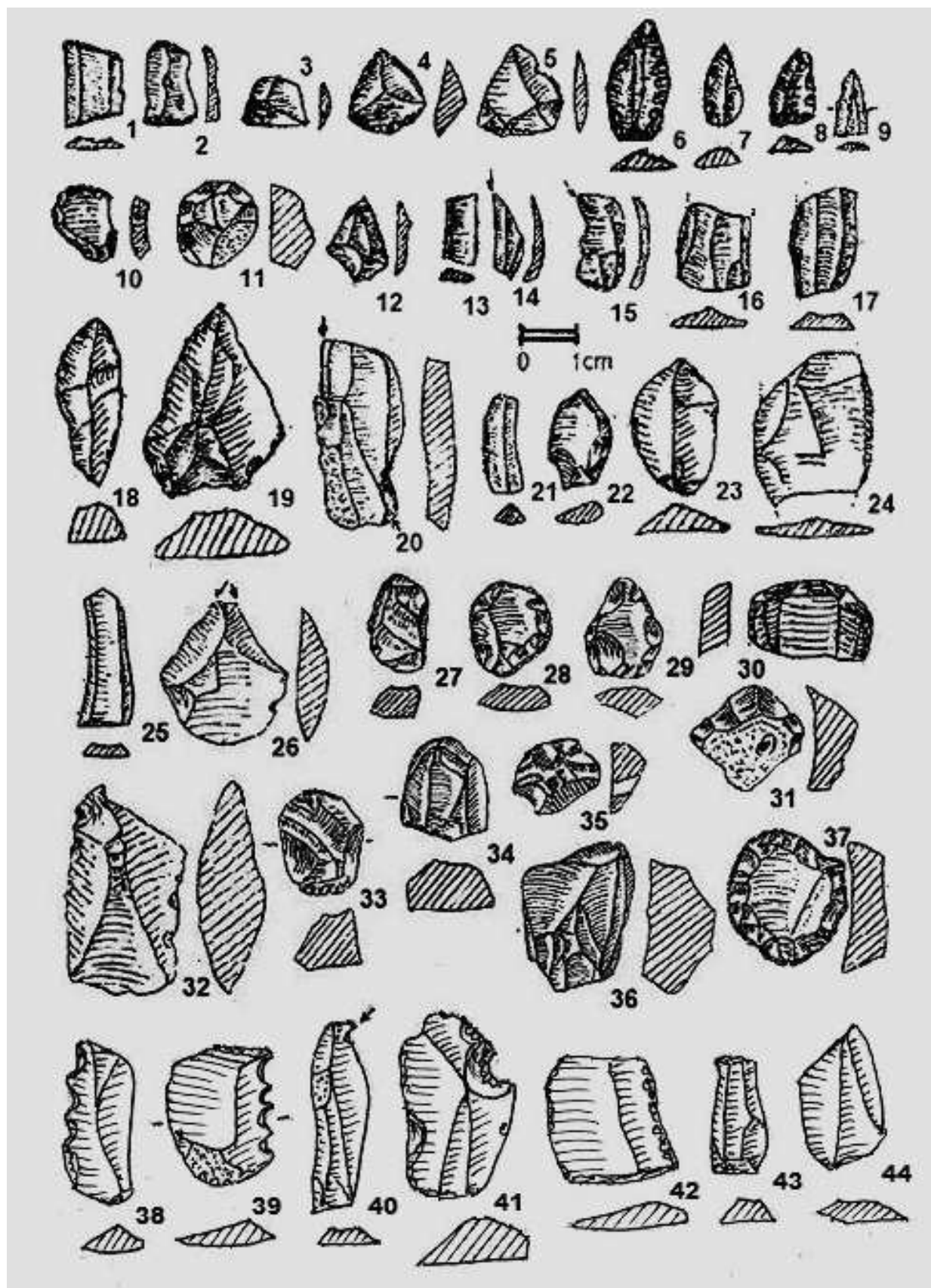
Zde bylo vyhledáváno nejvíce mikrolitických štípaných nástrojů. Přibližně tudy procházela již zmíněná pravěká stezka. Z jiných nálezů ve sledovaném prostoru, především mezi oběma centry nálezů štípané industrie, bylo zjištěno několik zlomků bronzových předmětů, skleněné koralky, většinou nezdobené střepy slezsko-platěnické kultury a také několik zlomků keramiky laténské kultury. Dále byla při východním okraji lokality vyhledána kamenná broušená sekerka z rohovce (viz plánec lokality). Vydatné květnové deště v roce 2002 napomohly objevu nové lokality z mladší doby kamenné kultury s moravskou malovanou keramikou. Předpokládané sídliště, zatím doložené jen na základě keramických zlomků nádob a kamenných nástrojů, včetně několika srpových čepelek, se pravděpodobně rozprostíralo jihozápadním směrem od Příbora kolem vrcholu kopce a po obou stranách upravené cesty, která vede od zemědělského statku k bažantnici, přibližně ve stejném místě, které bylo osídleno znovu potom o více než 3000 let později lidem kultury slezsko-platěnické (viz plánec lokality Příbor – Bažantnice s vyznačením nového blízkého naleziště s názvem Příbor – Za Bažantnicí). Velká blízkost (částečné prolínání) obou archeologických lokalit („Bažantnice“ a „Za Bažantnicí“) způsobuje značné komplikace při zařazování některých nástrojů štípané industrie k neolitu nebo k mezolitu. Navíc v prostoru obou uváděných lokalit bylo objeveno několik kamenných nástrojů mladopaleolitických (často s druhotnou retuší) a středopaleolitických.

Soubor kamenné štípané industrie z lokality Příbor – Bažantnice obsahuje celkem 272 artefaktů (bez nástrojů z uvedených starších období). Z tohoto počtu je asi 120 nástrojů, 40 jader (obr. 2 : 33, 36), 13 kusů přepálených silicitů, zbývající předměty tvoří neretušované čepele, úštěpy a odpad včetně tzv. mikrorydel. Jako celek se industrie vyznačuje drobnými až mikrolitickými tvary, naprostá většina nástrojů nedosahuje 30 mm. Základní surovinou je morénový baltický pazourek, méně se zde používal rohovec (i silicifikovaný), silicifikovaný prachový jílovec a křemen, výjimečně radiolarit, jaspis, porcelanit, opál, křišťál a další.

Morfologie štípané industrie

Dominantní skupinou nástrojů jsou škrabadla, a to ještě výraznější než u ostatních příborských lokalit. Prakticky se jedná o úštěpová škrabadla (57 kusů), téměř s úplnou absencí čepelových. Převládají okrouhlá (obr. 2 : 37), někdy i s tendencí k lichoběžníkovým či obdélníkovým tvarům, nebo i v kombinacích např. škrabadlo – rydlo, dále též vyčnělá (obr. 2 : 33) a typická škrabadla pozdního paleolitu i mezolitu krátká úštěpová (obr. 2 : 30 – 31). Z celkového počtu škrabadel je 20 mikroškrabadel, také tyto jsou nejčastěji okrouhlá nebo na krátkých úštěpech (obr. 2 : 4, 10 – 11, 27- 29, 35 – s otvorem). Je nutné poznamenat, že právě některé z větších škrabadel by mohly pocházet z neolitu. Druhou nejpočetnější skupinou nástrojů z Bažantnice jsou drobné hroty a mikrohroty (obr. 2 : 5 – 9, 12, 18, 19, 22 – 23) v počtu 14. Jsou většinou trojúhelníkových tvarů, mají analogii v hrůtcích z lokality Statek, mikrolitický hrot obr. 2 : 6 s bilaterální druhotnou retuší byl upraven z terminální části mladopaleolitické bíle patinované čepele s bilaterální retuší. Tři větší hroty jsou hroty čepelové (obr. 2 : 18 – 23). Mezi 10 drobnými rydly jsou zastoupena hranová, klínová i příčná (obr. 2 : 14 – 15, 20, 26, 40 – na čepelce). 32 čepelí a nožů i ve zlomcích (obr. 2 : 16 – 17, 21, 24 – 25, 41 - 44) zahrnuje především drobné a mikrolitické velikosti. V tomto počtu je zahrnuto i 12 čepelí se strmou laterální retuší a otupeným bokem. Strmou laterální retuší lze spatřit i na četných drobných úštěpech. Jedním z nejvíce důležitých kritérií pro zařazení této industrie k mezolitu jsou nálezy geometrických tvarů mikrolitů. Kromě již uvedených trojúhelníkových hrůtek se jedná zejména o obdélníky (obr. 2 : 2 – čepelka s příčně rovnou retuší) a trapézy (obr. 2 : 3, 13 a 1 – tzv. příčná šipka). Tyto nástroje mají analogii s nástroji z ostatních příborských lokalit (Statek, Klenosek, Orinoko). U některých čepelí a nožů bylo zaznamenáno přibroušené či přihlazené ostří, tato úprava je zvláštností zkoumaného mikroregionu. Výčet nástrojů uzavírají 3 vrtáky (obr. 2 : 19 a 32) a zlomky čepelí se zuby – pilky (obr. 2 : 38 – 39).

Na příborské lokalitě Bažantnice, podobně jako na jiných mezolitických nalezištích z okolí města, nebyly nalezeny žádné neolitické nebo mezolitické zlomky keramiky, také žádné tzv. srpové čepelky (tyto předměty však byly vyhledány na blízké neolitické lokalitě Příbor – Za bažantnicí, viz mapka). Podobnost štípaných industrií z hlediska surovinového a morfologického z lokalit Bažantnice a Statek je nesporná, u mikrolitických nástrojů (geometrických mikrolitů, retušovaných čepelí, hrůtek, mikroškrabadel a mikrorydel) téměř identická. Blízká vzájemná poloha obou lokalit (asi 1 km) a jejich „spojení“ ojedinelými nálezy kamenných nástrojů nasvědčuje o působení lovecké skupiny (skupin) stejné kultury v období mezolitu.

Obr. 2. Výběr kamenné štípané industrie z lokality Příbor – Bažantnice (trapézy 1, 3, 13, čepelka s příčné rovnou retuší 2, škrabadla a mikroškrabadla 4, 10 – 11, 27–31, 34, 35, drobné hroty a mikrohroty 5 – 9, 12, 18, 19, 22 – 23, rydla 14 – 15, 20, 26, 40, čepele a nože 16 – 17, 21, 24 – 25, 41 – 44, vrtáky 19 a 32, pilky 38 – 39, jádra 33, 36)

Fota č. 4 vybraných štípaných nástrojů z Bažantnice, označení nástrojů se shoduje s označením nákresů z předešlého obrázku.

ARTEFAKTY	POČET	%
ŠKRABADLA (Z TOHO 2 ČEPELOVÁ)	41	31,8
MIKROŠKRABADLA	18	13,9
RYDLA (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	19	14,7
HROTY	5	3,9
MIKROHROTY, VČETNĚ TROJÚHELNÍKOVÝCH TVARŮ	8	6,2
RETUŠOVANÉ ČEPELE A NOŽE	21	16,3
ČEPELKY S OTUPENÝM BOKEM	7	5,4
MIKROČEPELKY	*1	0,7
VRTÁKY (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	3	2,4
GEOMETRICKÉ MIKROLITY – TRAPÉZY A 1 OBDÉLNÍK	4	3,1
PILKY	2	1,5
NÁSTROJE CELKEM	129	(47,3) 100
JÁDRA A MIKROJÁDRA	50	18,3
RETUŠOVANÉ ÚŠTĚPY	5	1,8
PŘEPÁLENÉ SILEXY	13	4,8
ZLOMKY ČEPELÍ, ÚŠTĚPY I S MÍSTNÍMI RETUŠEMI A ODPAD	76	27,8
ARTEFAKTY CELKEM	273	100

* POMĚRNĚ ČETNÉ JSOU ALE ČEPELKY DO 30 mm

Mezolitická lokalita Příbor – Klenosek

Naleziště bylo objeveno v roce 2002 (J. Diviš, Osídlení širšího okolí Příbora od pravěku do raného středověku). Centrum nálezů mikrolitických štípaných nástrojů se nachází asi 50 m severně od potoka Klenosek (odtud pojmenování lokality). Západní okraj naleziště protíná ještě jiný bezejmenný potůček, který se nedaleko vlévá do Klenosku (viz. výřez z mapy se zakreslením mezolitických nalezišť).

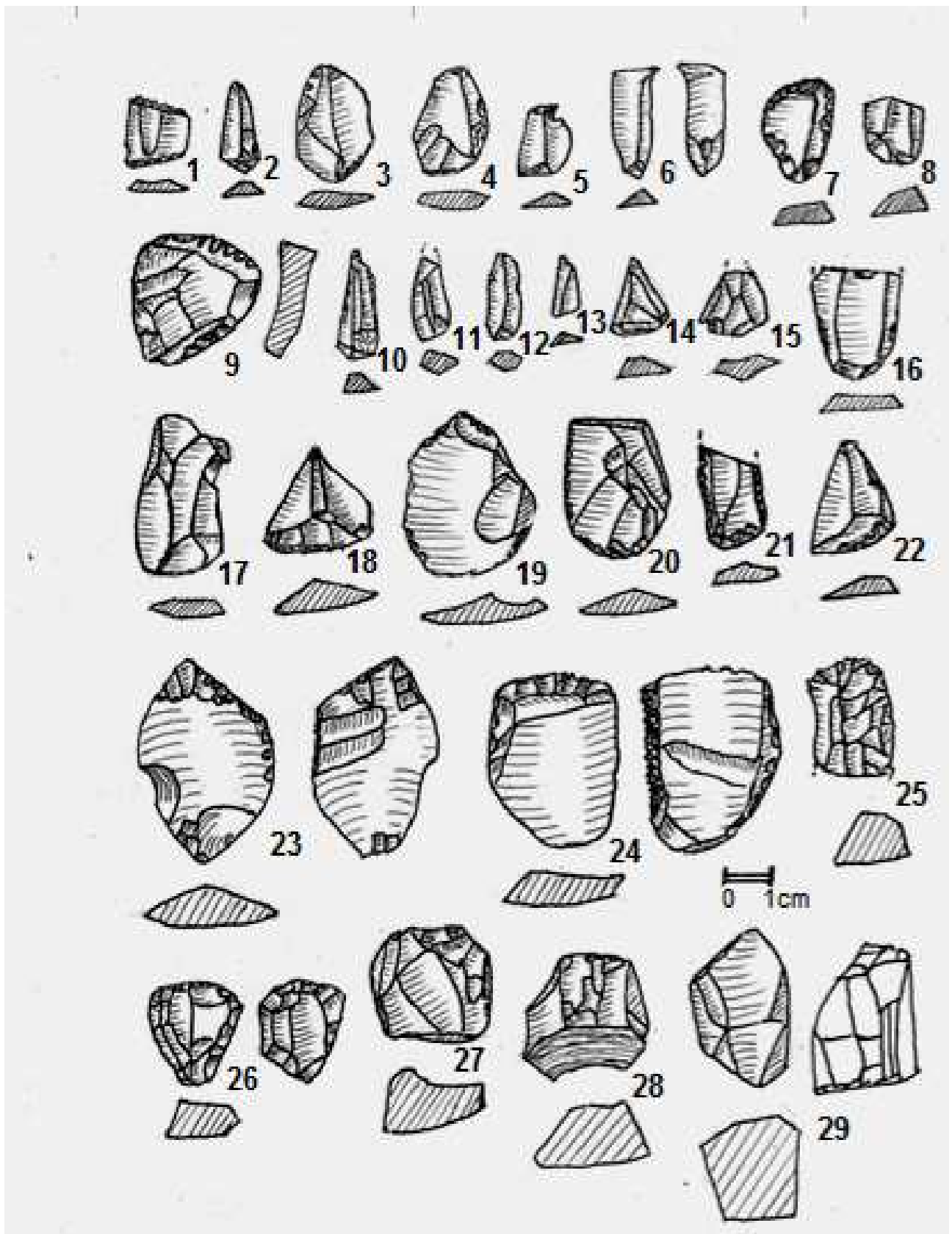
Kamenná industrie z Klenosku obsahuje 50 artefaktů. Kromě 30 nástrojů se na této lokalitě našla 3 jádra (obr. 3 : 27 – 29), zbytek jsou neretušované úštěpy čepelky a odpad. Podstatným znakem získané industrie jsou drobné tvary předmětů. Z vyhledaných nástrojů dominují mikrolity, a to mikročepelky i ve zlomcích : (obr. 3 : 10 - 12, 16, 20 - 21), drobné hroty (obr. 3 : 2 – 4, 18, 23), tyto jsou i geometrických tvarů - trojúhelníky (obr. 3 : 13 - 14), jeden nástroj lichoběžníkového tvaru, tzv. příčná šipka (obr. 3 : 1) o základních rozměrech 14 x 14 x 1,5 mm, surovinou je pazourek s bělavou patinou. Příčné šipky se používaly jako hroty šípů. Úštěpových škrabadel a mikroškrabadel se našlo 5 kusů (obr. 3 : 7 – 9, 25 – 26), dále ještě jedna kombinace, nůž – škrabadlo (obr. 3 : 24). Kolekce nástrojů obsahuje i 2 drobná rydla (obr. 3 : 5, 6) a jedno nevýrazné na čepeli (obr. 3 : 17). Vyskytl se také vrták (obr. 3 : 19), ostatně drobná rydélka (obr. 3 : 2, 5) mohla zastupovat i funkci tohoto nástroje. Povrch pazourkových nástrojů doznává různý stupeň patiny. V některých případech jsem zaznamenal tenkou bělavou patinu, u jiných nástrojů jen závojovou a menší část nástrojů je bez patiny.

Převládající surovinou štípaných nástrojů je glacigenní silicit, v menší míře byl k výrobě nástrojů používán rohovec, (i silicifikovaný, z příborského Klokočova) křemenec a bílý křemen, který se na lokalitě hojně vyskytuje.

Necelého 0,5 km východním směrem od lokality Klenosek se nachází polykulturní naleziště Hájov 2. Kromě archeologických nálezů pocházejících z mladší doby kamenné a nálezů náležející slezsko-platěnické kultuře, jsem zde našel i několik patinovaných pazourkových štípaných nástrojů, které snad mají magdalénský nebo epimagdalénský původ (viz. foto č. 5). Jedná se o dva nože, první má otupující strmou retuš (čepelka s otupěným bokem), druhý má částečnou ventrolaterální druhotnou retuš.

ARTEFAKTY	POČET	
ŠKRABADLA	2	
MIKROŠKRABADLA	3	
RYDLA (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	3	
HROTY	4	
MIKROHROTY VČETNĚ TROJÚHELNÍKOVÝCH TVARŮ	2	
RETUŠOVANÉ ČEPELE A NOŽE	3	
ČEPELKY S OTUPENÝM BOKEM	*0	
MIKROČEPELKY	6	
VRTÁKY	1	
GEOMETRICKÉ MIKROLITY – TRAPÉZKA	1	
KOMBINACE (ŠKRABADLO - RYDLO)	1	
NÁSTROJE CELKEM	26	
JÁDRA A MIKROJÁDRA	4	
RETUŠOVANÉ ÚŠTĚPY	2	
PŘEPÁLENÉ SILEXY	2	
ZLOMKY ČEPELÍ, ÚŠTĚPY I S MÍSTNÍMI RETUŠEMI A ODPAD	15	
ARTEFAKTY CELKEM	49	

**OTUPENÍ SE VYSKYTUJE JEN VZÁCNĚ NA DROBNÝCH HROTECH*

Obr. 3. Výběr kamenné štípané industrie z lokality Příbor – Klenosek

Popis výběru artefaktů z lokality Klenosek.

1. Příčná šipka (trapézka) o rozměrech 14 x 14 x 2,4 z pazourku s bílou patinou.
2. Mikrohrot (8 x 9 x 3) z rohovce šedé barvy.
3. Hrot na úštěpu (24 x 17 x 3,5) z pazourku s bílou patinou.
4. Hrot na úštěpu (21 x 17 x 4) ze žlutošedého pazourku.
5. Mikrorydlo (14 x 11 x 3) z pazourku s bílou patinou.
6. Mikrorydlo (24 x 10 x 6) ze světlešedého pazourku.
7. Mikroškrabadlo (20 x 15 x 5) na úštěpu ze šedého rohovce.
8. Mikroškrabadlo (20 x 13 x 8) na úštěpu ze šedého rohovce.
9. Úštěpové škrabadlo (24 x 27 x 7) ze šedého rohovce.
10. Hrotitá čepelka ze šedého rohovce.
11. Mikročepelka (17 x 9 x 4) z bílého křemene.
12. Mikročepelka z bílého křemene.
13. Mikrohrot trojúhelníkového tvaru z bílého křemene.
14. Mikrohrot trojúhelníkového tvaru z hnědého pazourku.
15. Mikroúštěp ze šedého pazourku.
16. Zlomek čepelky s druhotnou retuší z pazourku šedé barvy.
17. Rydlo na čepeli z pazourku s bílou patinou.
18. Hrot trojúhelníkového tvaru ze šedého rohovce.
19. Vrták na úštěpu hnědošedého rohovce.
20. Retušovaná čepel z hnědošedého pazourku.
21. Zlomek retušované čepelky ze světlešedého pazourku.
22. Retušovaný úštěp ze šedého rohovce.
23. Hrot na úštěpu ze hnědošedého pazourku.
24. Kombinace nůž – škrabadlo ze světlešedého pazourku.
25. Úštěpové škrabadlo (přepálený silicit).
26. Škrabadlo na úštěpu ze šedého rohovce.
27. Jádro ze šedého rohovce.
28. Jádro ze šedého pazourku.
29. Jednopodstavové jádro ze šedého rohovce.

Foto č. 5. Magdalénské (epimagdalénské?) nástroje z lokality Háčov 2

Mezolitická lokalita Příbor – Orinoko

Vydatné červnové a červencové deště v roce 2009 napomohly autorovi tohoto příspěvku objevit novou příborskou lokalitu z konečného paleolitu. Archeologická lokalita je situována na polích vedle zahrádkářské osady Orinoko (viz mapka). Samotná předpokládané stanice, doložená na základě nejbohatší koncentrace nalezených kamenných nástrojů i několika připálených silicítů, existovala pravděpodobně před více než 9 tisíci léty nad Helénským údolím. Stanoviště pravěkých lovců bylo zřízeno jen asi 100 m od řeky Lubiny, na strategickém místě s přehledným výhledem do terénu jižním a západním směrem (viz foto lokality – vpravo se šipkou). Kolekce kamenných štípaných nástrojů obsahuje přes 70 artefaktů a vznikla povrchovými sběry z 10 vycházek od června do září minulého roku.

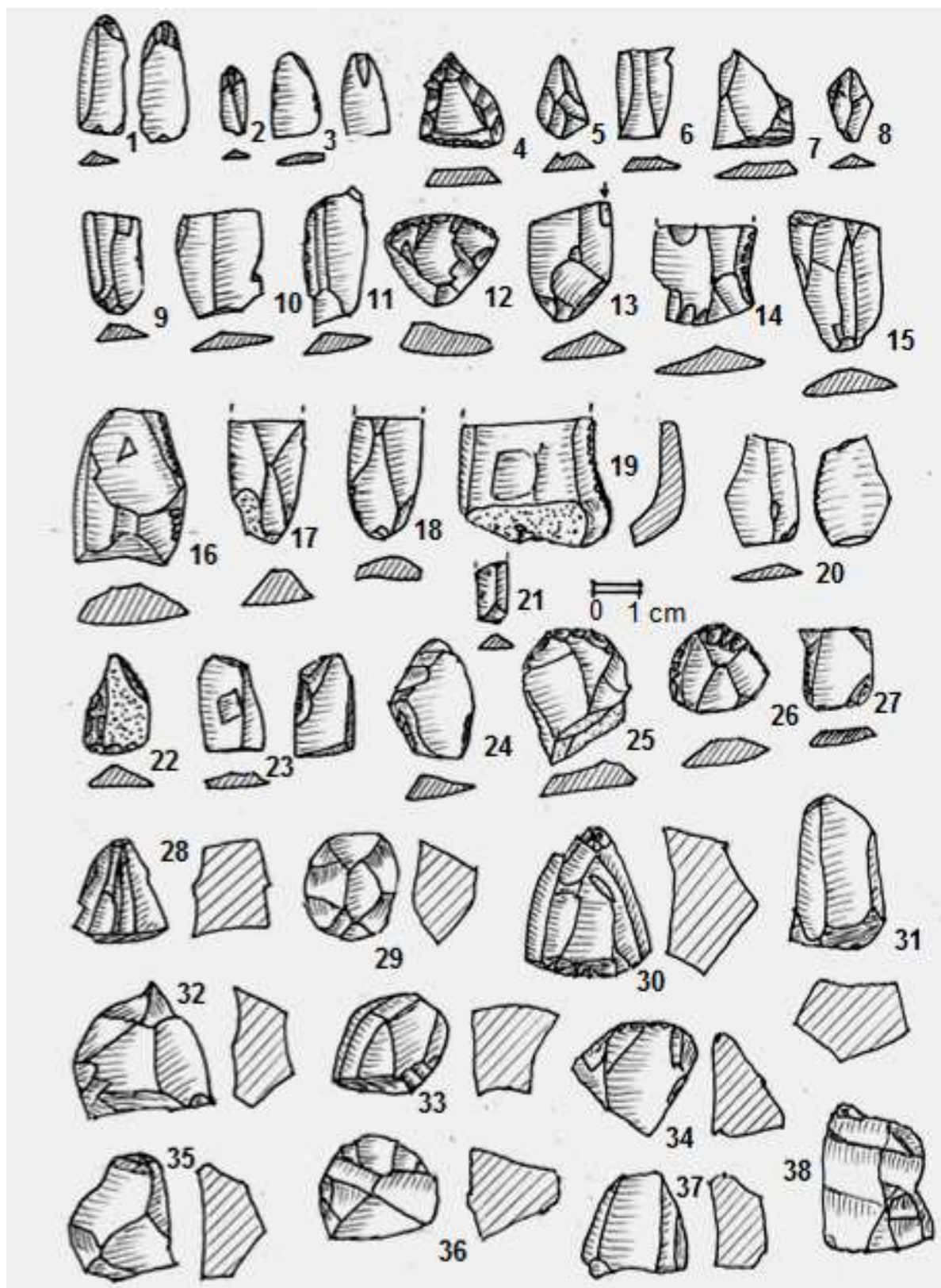

VÝŘEZ Z MAPY SE ZAKRESLENÍM MEZOLITICKÉ LOKALITY (ELIPSA)

POHLED NA LOKALITU OD SEVEROZÁPADU, OZNAČENÍ ŠIPKOU - CENTRUM MIKROLITICKÝCH NÁLEZŮ

Nejnápadnějším znakem získané industrie jsou drobné až mikrolitické tvary artefaktů. Ze 30 vyhledaných nástrojů dominují mikrolity, a to mikročepelky i ve zlomcích : (obr. 4 : 6, 9 - 11, 15, 17- 19, 21), hrůtky (obr. 4 : 3, 5, 8), tyto jsou i geometrických tvarů - trojúhelníky (obr. 4 : 4, 7), mikroškrabadla, (obr. 4 : 12, 26 - 27). Dále 1 rydlo (obr. 4 : 13), zlomek nože (obr. 4 : 14) a vrták (obr.4 : 32). Výskyt čepelky s otupeným bokem by mohl připomínat i původ starší – pozdní paleolit (obr. 4 : 20, 22). Z dalších kamenných artefaktů jsem našel mikrorydla, čepelky i úštěpy, drobná až mikrolitická jádra (obr. 4 : 28 - 38) prozrazují výrobu nástrojů přímo na lokalitě. Převládající surovinou štípaných nástrojů je baltický pazourek, v menší míře byl k výrobě využíván rohovec (i silicifikovaný, pravděpodobně z Klokočova) a bílý křemen, který se na lokalitě vyskytuje ve velkém množství. Povrch pazourkových nástrojů doznává různý stupeň patiny. V některých případech jsem zaznamenal tenkou bělavou patinu, u jiných nástrojů jen závojevou a menší část nástrojů je bez patiny.

Obr. 4. Výběr nálezů štípané industrie z lokality Přibor – Orinoko

(drobné hroty a mikrohroty 5,7 – 8, čepelky a mikročepelky 6, 9 - 11, 15, 17-19, 21, mikroškrabadla 12, 26 – 27, rydlo 13, zlomek nože 14, čepelky s otupeným bokem 20 a 22, vrták 32, drobná jádra 16, 28 – 38).

Fota vybraných štípaných nástrojů z Orinoka, označení nástrojů se shoduje s označením nákrešů z předešlého obrázku.

ARTEFAKTY	POČET	
ŠKRABADLA	5	
MIKROŠKRABADLA	2	
RYDLA (I MIKROLITICKÝCH VELIKOSTÍ)	5	
HROTY	1	
MIKROHROTY	4	
RETUŠOVANÉ ČEPELE A NOŽE	11	
ČEPELKY S OTUPENÝM BOKEM	2	
MIKROČEPELKY	1	
VRTÁKY	1	
GEOMETRICKÉ MIKROLITY – TROJÚHELNÍK (HROT)	1	
KOMBINACE (ŠKRABADLO - RYDLO)	0	
NÁSTROJE CELKEM	31	
JÁDRA A MIKROJÁDRA	18	
RETUŠOVANÉ ÚŠTĚPY	0	
PŘEPÁLENÉ SILEXY	2	
ZLOMKY ČEPELÍ, ÚŠTĚPY I S MÍSTNÍMI RETUŠEMI A ODPAD	21	
ARTEFAKTY CELKEM	72	

*OTUPENÍ SE VYSKYTUJE JEN VZÁCNĚ NA DROBNÝCH HROTECH

Koncem října roku 2009 se setkali členové příborského vedení archeologického klubu (J. Diviš a D. Fryč) v Brně odbornými a vědeckými pracovníky, a to s. PhDr. CSc. Lubomírem Šebelou, Ing. Ph. Dr. Petrem Škrdlou, doc. PhDr. DrSc. Karlem Valochem. Těm byl prezentován, kromě jiných nových nálezů, také nejnověji získaný archeologický materiál z Příbora – Orinoka. Štípanou industrii z této příborské lokality zařadili uvedení archeologové v souladu s naším názorem rámcově do mezolitu.

Souhrnná zpráva o mezolitické industrii z okolí Příbora

Osídlení Příborska ve střední době kamenné dokládají jen nálezy kamenných nástrojů. Jiné předměty, snad jen s výjimkou několika sporadických zlomků kostí, se z tohoto období nemohly zachovat. Na vzniku mezolitické industrie se i na Příborsku nepochybně podílely populace pozdně paleolitických lidí. Industrie z konečného paleolitu se od pozdně paleolitické odlišuje ještě výraznějšími drobnými a mikrolitickými tvary nástrojů (mikročepelek, mikroškrabadel, vrtáčků, hrůtků, rydel), nápadnějšími i četnějšími nálezy geometrických mikrolitů (trapézek, trojúhelníků, pravouhelníků apod.).

Na příborských mezolitických lokalitách nebyly nalezeny žádné zlomky neolitické nebo neolitické keramiky, ani tzv. srpové čepelky. Naproti tomu nálezy dvou broušených kamenných nástrojů na dvou ze 4 uvedených lokalit či v jejich těsné blízkosti, po jednom na lokalitách Statek a Bažantnice, by mohly připomínat již určité kontakty s neolitickým obyvatelstvem z jiných regionů. Jak již jsem uvedl, domnívám se, že mezolitická štípaná industrie z těchto dvou uvedených nalezišť pochází z mladší fáze střední doby kamenné, než industrie vyhledaná na nověji objevených příborských lokalitách – Orinoku a Klenosku. Část mezolitiků např. přetrvávala i po příchodu zemědělství do určité oblasti, neboť žili na místech, kde nevhodné přírodní podmínky zemědělství nemohly uplatnit (písčité nížiny, hornaté a lesnaté oblasti), Vencl, S. a kol., Dějiny pravěku a starověku, díl I., str. 63, Praha 1979. Stále průkazněji pro mezolit a dokonce i pro pozdní paleolit to platí mimo jiné i pro některé regiony na Českomoravské vrchovině. Kamenná štípaná industrie z příborských lokalit, především ze Statku a Bažantnice se téměř ve všech typech nástrojů podobá industrii z nejvýznamnějšího moravského naleziště z konečného paleolitu – Smolínu při řece Jihlavě.

Literatura:

Diviš, J.: Mezolitická lokalita Příbor - statek, okr. Nový Jičín, Informační zpravodaj ČSSA - pobočka pro severní Moravu a Slezsko, duben - 1982, str. 28 - 33.

Diviš, J.: Informace o pozdně paleolitických a mezolitických lokalitách z okolí Příbora a Kopřivnice, IZ prosinec 1994.

Diviš, J. Osídlení širšího okolí Příbora od pravěku do raného středověku, Nový Jičín 2003.

Klíma, B. : Štípaná kamenná industrie z Mikulčic, Památky archeologické, Praha – 1970.

Oliva, M. : Civilizace moravského paleolitu a mezolitu, Brno 2005.

Pleiner, R.: Pravěké dějiny Čech, Praha 1978.

Podborský, V. a kol.: Pravěké dějiny Moravy, Brno 1993.

Svoboda, J. a kol. : Paleolit Moravy a Slezska, AÚAV ČR, Brno 1994.

Vencl, S.: K otázce zániku sběračsko - loveckých kultur, Archeologické rozhledy, XXXIV, Praha 1982.

Resumé.

K poznání, že okolí Příbora bylo relativně hustě osídleno pravěkými lovci, rybáři a sběrači ve střední době kamenné, dospěl autor tohoto příspěvku již před mnoha léty na základě svých objevů. To bezpečně dokládají bohaté nálezy kamenné štípané industrie z archeologických lokalit ve Větrkovicích (severozápadně od přehrady), v prostoru jihozápadně od Příbora (Příbor - Statek a Příbor - Bažantnice) a ještě z nověji objevené lokality východně od Příbora, která byla pojmenovaná objevitelem J. Divišem Příbor - Klenosek. Příborské naleziště Statek, je nesporně nejvýraznějším nalezištěm štípané kamenné industrie z konečného paleolitu na severní Moravě. Autor tohoto příspěvku se však domnívá, že mezolitická štípaná industrie z této uvedené lokality pochází z mladší fáze střední doby kamenné, než industrie vyhledaná v posledních dvou letech na příborském Orinoku. Nejbližší analogii pravěkých nástrojů z Orinoka, a to z hlediska morfologického i surovinového, se jeví nástroje z lokality Klenosek (obr. 4). Štípaná industrie z posledně jmenovaných lokalit by mohla pocházet z počáteční fáze mezolitu a obsahuje také nástroje i znaky připomínající pozdně paleolitické tradice.

Dodatek: Obrazová příloha mezolitických a pozdněpaleolitických lokalit ze širšího okolí Příbora a Kopřivnice.

1. PŘÍBOR – STATEK, CENTRUM LOKALITY - UPROSTŘED OBRÁZKU (ZELENÉ POLE MEZI POROSTEM STROMŮ)

2. PŘÍBOR – BAŽANTNICE, POHLED NA ARCHEOLOGICKOU LOKALITU OD SEVERU (HNĚDÉ POLE)

3. PŘÍBOR – KLENOSEK, POHLED NA ARCHEOLOGICKOU LOKALITU OD JV

4. PŘÍBOR – ORINOKO, POHLED NA LOKALITU OD JV

5. PŘÍBOR – JANSKÝ SLOUP, POHLED OD JZ CENTRUM LOKALITY SE NACHÁZÍ PO OBOU STRANÁCH MELIOROVANÉHO POTOKA (UPROSTŘED OBRÁZKŮ SE STROMY A KEŘI) POHLED OD JV ▼

6. PŘÍBOR – BOROVEC, CENTRUM LOKALITY - HNĚDÉ POLE VLEVO UPROSTŘED, FOCENO OD JV

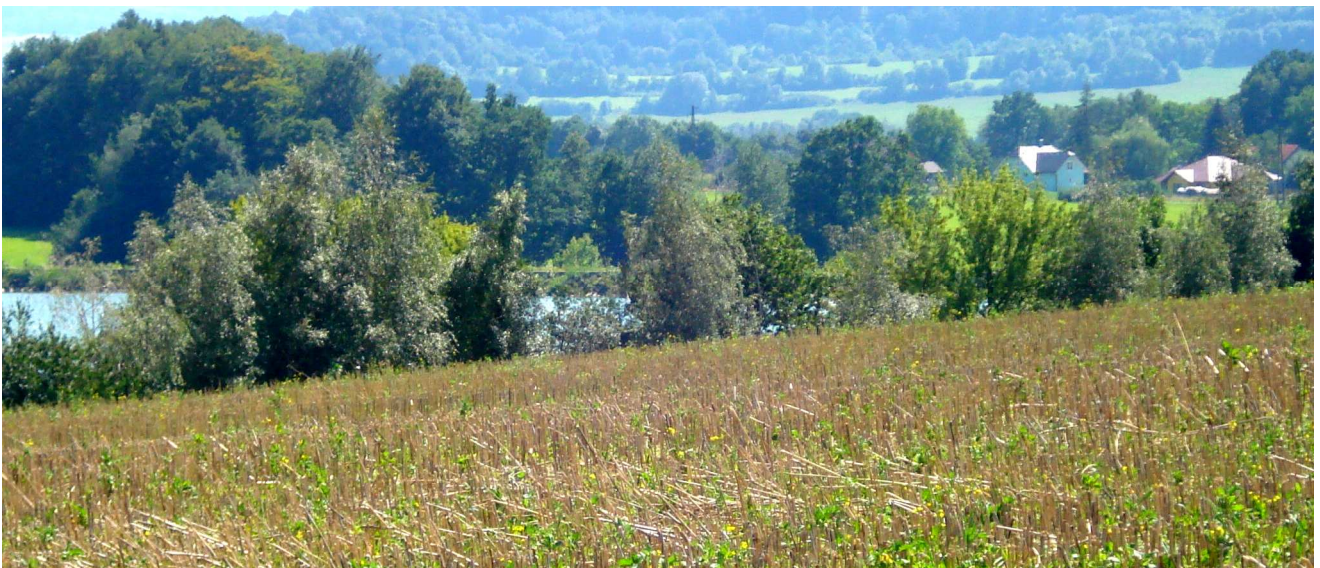
7. PŘÍBOR – SEDLNÍČKA, POHLED NA CENTRUM LOKALITY, FOCENO OD SEVERU

8. PŘÍBOR – PRCHALOV, FOCENO OD JV, POHLED NA CENTRUM ARCHEOLOGICKÉ LOKALITY

9. PŘÍBOR – KLOKOČOV, POHLED NA CENTRUM LOKALITY (ŠIPKA, FOCENO OD VÝCHODU)

10. LUBINA – PŘEHRADA, POHLED NA CENTRUM NALEZIŠTĚ

11. ZÁVĚŠICE – SEVER, POHLED NA CENTRUM LOKALITY, FOCENO OD SEVERU

12. ZÁVĚŠICE – HŘBITOV, POZNÁMKA: ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY POKRAČOVALY DÁLE DOLEVA

13. ZÁVĚŠICE – PEKLO, POHLED OD SEVERU NA CENTRUM LOKALITY

14. LIBHOŠŤ – U SILNICE 1, POHLED NA CENTRUM LOKALITY (KOLEM SLOUPU VYSOKÉHO NAPĚTÍ)

15. UPROSTŘED FOTA JE LOKALITA LIBHOŠŤ - U SILNICE 2, V POZADÍ VLEVO LOK. U SILNICE 1, FOCENO OD JIHOVÝCHODU

16. KOPŘIVNICE 1, POHLED NA LOKALITU OD SV

17. KOPŘIVNICE 2, POHLED NA CENTRUM NALEZIŠTĚ OD SZ

18. KOPŘIVNICE 3, FOCENO OD SZ, CENTRUM LOKALITY - VLEVO OD OSOBY (ZELENÁ PLOCHA)

